

Förenade målen C-89/10 och C-96/10

Q-Beef NV

mot

Belgische Staat

och

Frans Bosschaert

mot

Belgische Staat m.fl.

(begäran om förhandsavgörande från

Rechtbank van eerste aanleg te Brussel)

”Nationella avgifter oförenliga med gemenskapsrätten – Avgifter som betalats enligt ett system för finansiellt stöd och för uppbörd som förklarats strida mot unionsrätten – System som ersatts med ett nytt system som bedöms vara förenligt – Återbetalning av avgifter som tagits ut felaktigt – Likvärdighets- och effektivitetsprinciperna – Preskriptionstidens längd – Vid vilken tidpunkt fristen börjar löpa – Fordringar som kan återkrävas från staten och enskilda – Olika frister”

Sammanfattning av domen

1. *Direkt effekt – Nationella avgifter som är oförenliga med unionsrätten – Återbetalning – Procedur – Tillämpning av nationell rätt – Föreskrifter i denna om preskriptionstider eller utgångna frister*
2. *Direkt effekt – Nationella avgifter som är oförenliga med unionsrätten – Återbetalning – Procedur – Tillämpning av nationell rätt – Föreskrifter i denna om preskriptionstid för fordringar på återbetalning av avgifter från en mellanhand som är längre än den som är tillämplig på staten – Tillåtet – Villkor*
3. *Begäran om förhandsavgörande – Tolkning – Rättsverkningar i tiden av domar om tolkning – Retroaktiv verkan – Dom, i vilken fastställs att en nationell lagstiftnings retroaktiva verkan är oförenlig med unionsrätten*

(Artikel 267 FEUF)

1. Unionsrätten utgör inte hinder för att en femårig preskriptionstid, som föreskrivs i den nationella rättsordningen för fordringar mot staten, tillämpas på fordringar avseende återbetalning av avgifter som i strid med unionsrätten har betalats till följd av ett ”blandat system av stöd och avgifter”.

I avsaknad av harmoniserade bestämmelser om återbetalning av avgifter som åläggs i strid med unionslagstiftningen har medlemsstaterna rätt att tillämpa de processuella regler som föreskrivs i den nationella rättsordningen, bland annat i fråga om utgångna frister. Det fordras emellertid att

likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen iakttas.

Likvärdighetsprincipen åsidosätts inte så länge en femårig preskriptionstid tillämpas på samtliga fordringar mot den ifrågavarande staten och är tillämplig oberoende av huruvida dessa fordringar uppkommit på grund av att den nationella lagstiftningen eller unionsrätten åsidosatts. Det ankommer emellertid på de nationella domstolarna att kontrollera detta. Vad gäller effektivitetsprincipen är det förenligt med unionsrätten att det av rättssäkerhetshänsyn till skydd för både den enskilde och den berörda myndigheten fastställs rimliga tidsfrister för att väcka talan. Sådana tidsfrister kan nämligen inte medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av unionsrätten, även om utgången av dessa frister per definition medför att talan helt eller delvis ska avvisas

(se punkterna 34–36 och 38, samt punkt 1 i domslutet)

2. Unionsrätten utgör inte hinder för att preskriptionstiden för en enskilds fordringar på återbetalning av avgifter från en annan enskild som trätt in som mellanhand och felaktigt mottagit avgifterna samt betalat in dem till staten för den förstas räkning, enligt den nationella lagstiftningen är längre än den preskriptionstid för talan om återbetalning av avgifter som är tillämplig om den enskilde betalat in avgifterna direkt till staten, trots att den sistnämnda preskriptionstiden avviker från det allmänna systemet för återkrav av belopp som betalats felaktigt mellan enskilda, eftersom enskilda mellanhänder kan återkräva belopp från staten som eventuellt har betalats in för andra enskildas räkning.

(se punkt 45, samt punkt 2 i domslutet)

3. Den omständigheten att domstolen, i ett mål om förhandsavgörande, har slagit fast att en nationell lagstiftnings retroaktiva verkan är oförenlig med unionsrätten inverkar inte på frågan vid vilken tidpunkt den preskriptionstid för fordringar mot den ifrågavarande staten som föreskrivs i den nationella rättsordningen ska börja löpa.

För det första omfattas frågan vid vilken tidpunkt preskriptionstiden ska börja löpa nämligen i princip av den nationella rätten. För det andra är en dom i ett mål om förhandsavgörande inte av konstitutiv karaktär utan enbart av deklarativ karaktär, vilket medför att domens rättsverkningar i princip gäller från det datum då den tolkade regeln trädde i kraft. Unionsrätten utgör därför inte hinder för att en nationell myndighet åberopar att en rimlig preskriptionsfrist löpt ut, förutom när de nationella myndigheternas handlande tillsammans med den omständigheten att en preskriptionsfrist föreligger medför att den enskilde saknar möjligheter att göra sina rättigheter gällande vid de nationella domstolarna.

(se punkterna 47, 48, 51 och 53, samt punkt 3 i domslutet)

DOMSTOLENS DOM (fjärde avdelningen)

den 8 september 2011 (*)

”Nationella avgifter oförenliga med gemenskapsrätten – Avgifter som betalats enligt ett system för finansiellt stöd och för uppbörd som förklarats strida mot unionsrätten – System som ersatts med

ett nytt system som bedöms vara förenligt – Återbetalning av avgifter som tagits ut felaktigt – Likvärdighets- och effektivitetsprinciperna – Preskriptionstidens längd – Vid vilken tidpunkt fristen börjar löpa – Fordringar som kan återkrävas från staten och enskilda – Olika frister”

I de förenade målen C-89/10 och C-96/10,

angående beslut att begära förhandsavgörande framställda av rechtbank van eerste aanleg te Brussel (Belgien), genom beslut av den 29 respektive 12 januari 2010, som inkom till domstolen den 17 och 22 februari 2010, i målen

Q-Beef NV (C-89/10)

mot

Belgische Staat,

och

Frans Bosschaert (C-96/10)

mot

Belgische Staat,

Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV,

Slachthuizen Goossens NV,

meddelar

DOMSTOLEN (fjärde avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden J.-C. Bonichot samt domarna L. Bay Larsen, C. Toader (referent), A. Prechal och E. Jarašiūnas,

generaladvokat: N. Jääskinen,

justitiesekreterare: handläggaren C. Strömholm,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 3 februari 2011,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- Q-Beef NV och Frans Bosschaert, genom J. Arnauts-Smeets, advocaat,
 - Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV och Slachthuizen Goossens NV, genom A. D’Halluin och F. van Remoortel, advocaten,
 - Belgiens regering, genom J.-C. Halleux, i egenskap av ombud, biträdd av Y. Vastersavendts och E. Jacobowitz, advocaten,
 - Europeiska kommissionen, genom S. Thomas och H. van Vliet, båda i egenskap av ombud,
- och efter att den 26 maj 2011 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Respektive begäran om förhandsavgörande avser huruvida en preskriptionstid på fem år enligt Konungariket Belgiens nationella rätt är förenlig med likvärdighets- och effektivitetsprinciperna enligt unionsrätten och hur det ska avgöras vid vilken tidpunkt denna frist börjar löpa.

2 Respektive begäran har framställts i mål mellan Q-Beef NV (nedan kallat Q-Beef) och Belgische Staat (belgiska staten) (C-89/10) respektive mellan, å ena sidan, Frans Bosschaert och, å andra sidan, belgiska staten, Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV och Slachthuizen Goossens NV (nedan kallade Goossensföretagen) (C-96/10). Målen rör möjligheten att tillämpa en preskriptionstid på fem år på talan mot belgiska staten i syfte att avgifter som erlagts till fonden för djurhälsa och animalieproduktion (nedan kallad fonden) ska återbetalas.

Tillämpliga bestämmelser

Den nationella lagstiftningen avseende fonden

1987 års lagstiftning

3 Genom lagen om djurhälsa av den 24 mars 1987 (dierengezondheidswet) (Belgisch Staatsblad av den 17 april 1987, s. 5788) (nedan kallad 1987 års lag) infördes en ordning för finansiering av stöd för att bekämpa djursjukdomar och förbättra hygien, hälsan och kvaliteten på djur och animaliska produkter (nedan kallad 1987 års ordning). Enligt artikel 2 har lagen till syfte att "bekämpa djursjukdomar i avsikt att främja folkhälsan och djurhållarnas ekonomiska situation".

4 I artikel 32.2 i 1987 års lag föreskrivs följande:

"[Fonden] ska inrättas vid jordbruksministeriet Fondens verksamhet ska avse finansiering av kompensation, bidrag och annat stöd för att bekämpa djursjukdomar och förbättra hygien och hälsan samt kvaliteten på djur och animaliska produkter. Fonden ska finansieras på följande sätt:

1) Obligatoriska avgifter ska betalas av fysiska och juridiska personer som producerar, förädlar, transporterar, behandlar, säljer eller handlar med djur ...

...

För det fall den obligatoriska avgiften tas ut av någon som förädlar, transporterar, behandlar, säljer eller handlar med djur eller animaliska produkter, ska den övervältras vid varje transaktion, upp till och med producentledet."

5 1987 års lag innehåller ett bemyndigande att genom kunglig kungörelse fastställa storleken på de obligatoriska avgifterna och hur de ska tas ut. Genom kunglig kungörelse av den 11 december 1987 om obligatoriska avgifter till fonden för djurhälsa och animalieproduktion (koninklijk besluit betreffende de verplichte bijdragen aan het Begrotingsfonds voor de gezondheid en de kwaliteit van de dieren en de dierlijke producten) (*Belgisch Staatsblad* av den 23 december 1987, s. 19317) (nedan kallad 1987 års kungörelse) fastställdes att slakterier och exportörer från och med den 1 januari 1988 ska erlägga en obligatorisk avgift per nötkreatur, kalv eller svin som slaktas eller exporteras levande. Den obligatoriska avgiften för slakterier och exportörer ska övervältras på leverantören, som i förekommande fall ska övervältra den på säljaren upp till och

med producenten. 1987 års lag och 1987 års kungörelse har därefter ändrats vid ett flertal tillfällen. Ingen av dessa författningar anmäldes till kommissionen i enlighet med artikel 93.3 i EEG-fördraget (därefter artikel 93.3 i EG-fördraget, efter det artikel 88.3 EG).

1998 års lag

6 Genom beslut 91/538/EEG av den 7 maj 1991 om fonden för djurhälsa och animalieproduktion i Belgien (EGT L 294, s. 43) förklarades 1987 års ordning vara oförenlig med den gemensamma marknaden. Till följd av detta beslut och enligt lag om inrättandet av en budgetfond för främjande av djurs hälsa och kvaliteten på djur och animaliska produkter (Begrotingsfonds voor de gezondheid en de kwaliteit van de dieren en de dierlijke producten) av den 23 mars 1998 (*Belgisch Staatsblad* av den 30 april 1998, s. 13469) (nedan kallad 1998 års lag) avskaffades denna ordning och ersattes med en ny ordning (nedan kallad 1998 års ordning), vilken omfattade ett nytt system med obligatoriska avgifter som var tillämpligt med retroaktiv verkan från och med den 1 januari 1988, och med en ny fond, budgetfonden för främjande av djurs hälsa och kvaliteten på djur och animaliska produkter (nedan, tillsammans med fonden enligt 1987 års ordning, kallad fonden). 1998 års ordning skiljer sig väsentligt från 1987 års ordning genom att det inte föreskrivs någon avgift för importerade djur och genom att det inte längre tas ut någon avgift för exporterade djur från och med den 1 januari 1997.

7 I artikel 5 i 1998 års lag föreskrivs att 1998 års fond ska finansieras bland annat genom de avgifter som konungen påför fysiska eller juridiska personer som producerar, förädlar, transporterar, behandlar, säljer eller handlar med djur eller animaliska produkter.

8 I artikel 14 i 1998 års lag föreskrivs att slakterier och exportörer ska erlägga avgifter. Storleken på avgifterna varierar beroende på vilken period de avser. I denna artikel föreskrivs följande:

”Slakterier och exportörer ska erlägga följande obligatoriska avgifter till fonden:

...

Dessa obligatoriska avgifter ska övervältras på producenten.

Skyldighet att erlägga de obligatoriska avgifterna föreligger endast vad avser inhemska djur, men inte för importerade djur. Betalningsskyldigheten för exporterade djur upphör från och med den 1 januari 1997.

Vad avser importerade djur ska de obligatoriska avgifter som erlades från och med den 1 januari 1988 i enlighet med [1987 års kungörelse], i dess lydelse enligt de kungliga kungörelserna av den 8 april 1989, den 23 november 1990, den 19 april 1993, den 15 maj 1995, den 25 februari 1996 och den 13 mars 1997, återbetalas till dem som kan styrka att de har betalat obligatoriska avgifter för importerade djur, att dessa obligatoriska avgifter inte har övervältrats på producenten eller att en sådan övervältring ogiltigförklarats och att de till fullo betalat de obligatoriska avgifterna för de inhemska djuren, inklusive de exporterade slaktdjuren samt de exporterade avels- och produktionsdjuren.”

9 Enligt artiklarna 15 och 16 i 1998 års lag ska avgifter erläggas av dem som ansvarar för anläggningar där svin hålls, av mejerier och av dem som innehar tillstånd att sälja mejeriprodukter.

10 I artikel 17 andra stycket i 1998 års lag föreskrivs att fordringar avseende återbetalning av de avgifter som erlagts enligt 1987 års ordning automatiskt ska kvittas mot de avgifter som ska erläggas enligt 1998 års ordning.

Den nationella lagstiftningen om att belopp som betalats felaktigt ska återbetalas och om preskription

11 Artikel 1376 i civillagen (burgerlijk wetboek) har följande lydelse:

"Den som av misstag eller med full kännedom erhåller ett belopp felaktigt är skyldig att återbetala detta till den som utgett beloppet."

12 I artikel 2262 bis 1 i civillagen, i dess lydelse enligt lag av den 10 juni 1998 som trädde i kraft den 27 juli 1998, föreskrivs följande:

"Alla enskilda fordringar har en preskriptionstid på tio år."

13 Artikel 2244 i civillagen innehåller bestämmelser om de huvudsakliga skälen till preskriptionsavbrott. Första och andra styckena i denna artikel har följande lydelse:

"Civilrättsligt preskriptionsavbrott inträffar vid delgivning med den berörda gäldenären av kallelse att inställa sig inför domstol, betalningsföreläggande eller utmättningsbeslut.

Vid kallelse att inställa sig inför domstol avbryts preskriptionen till dess att slutgiltigt avgörande meddelas."

14 I artikel 100.1 i de samordnade lagarna om statens räkenskaper (gecoördineerde wetten op de Rijkscomptabiliteit) av den 17 juli 1991 (*Belgisch Staatsblad* av den 21 augusti 1991, s. 17960) (nedan kallade de samordnade lagarna om räkenskaperna) föreskrivs följande:

"Med undantag för de förklaringar om fordringars förfallande som härrör från andra lagar, författningar eller för ändamålet överenskomna bestämmelser, ska följande fordringar preskriberas och permanent förfalla till förmån för staten:

1) fordringar där det i lag eller annan författning fastställda ingivandet inte har skett inom fem år räknat från den första januari det budgetår fordringarna uppstod.

..."

15 I artikel 101 i de samordnade lagarna om räkenskaperna föreskrivs följande:

"... Att talan väcks medför att preskriptionstiden förlängs till dess ett slutgiltigt avgörande har avkunnats."

16 I artikel 2257 i civillagen föreskrivs följande beträffande preskription av garantiåtaganden:

"Preskription löper inte

...

beträffande garantiåtagande fram till dess garantiåtagandet upphör att gälla,

..."

Förfarandet vid kommissionen

17 I enlighet med det förfarande som föreskrivs i artikel 93 i fördraget konstaterade kommissionen i beslut 91/538 att 1987 års ordning var oförenlig med den gemensamma marknaden i den mening som avses i artikel 92 i EEG-fördraget (därefter artikel 92 i EG-fördraget, efter det artikel 87 EG i ändrad lydelse) och därför inte längre kunde tillämpas till den del de obligatoriska avgifterna även påfördes djur och produkter på slaktstadiet från andra medlemsstater.

18 Genom skrivelser av den 7 december 1995 och av den 20 maj 1996 anmälde Konungariket Belgien, i enlighet med artikel 93.3 i fördraget, ett förslag till lagstiftningsåtgärder för att avskaffa 1987 års ordning och ersätta den med en ny.

19 Lagförslaget, som skulle komma att bli 1998 års lag, innehöll bland annat en lösning på problemet med att importerade djur påfördes en avgift, vilket hade föranlett kommissionen att i beslut 91/538 förklara 1987 års ordning oförenlig med den gemensamma marknaden.

20 Genom beslut av den 30 juli 1996 om tillstånd till statligt stöd enligt artiklarna [87] och [88] i EG-fördraget (EGT C 1, 1997, s. 2) förklarade kommissionen det ovannämnda lagförslaget vara förenligt med den gemensamma marknaden.

Målen vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

Mål C-89/10

21 Q-Beef är ett belgiskt företag som bedriver handel med djur och som bland annat exporterar djur. I samband med exportverksamheten betalade företaget olika avgifter till belgiska staten enligt lagstiftningen om fonder. Q-Beef har påstått att företaget mellan januari 1993 och april 1998 betalade in totalt 137 164 euro som företaget återkräver från belgiska staten.

22 I dom av den 21 oktober 2003 i de förenade målen C-261/01 och C-262/01, van Calster m.fl. (REG 2003, s. I-12249), slogs fast att 1998 års lag inte kunde ges retroaktiv verkan för tiden före kommissionens beslut att förklara det lagförslag som låg till grund för denna lag förenligt med den gemensamma marknaden. Den 2 april 2007 väckte Q-Beef med anledning härav talan mot belgiska staten vid rechtbank van eerste aanleg te Brussel angående återbetalning av de ifrågavarande avgifterna.

23 Enligt den hänskjutande domstolen började den femåriga preskriptionstiden för Q-Beefs fordran mot belgiska staten, i enlighet med artikel 100.1 i de samordnade lagarna om räkenskaperna, att löpa den 1 januari det budgetår fordran uppstod, i förevarande fall det år 1998 års lag trädde i kraft, det vill säga den 1 januari 1998, på grund av den kvittning som infördes genom denna lag mellan fordringar enligt den nya ordningen och återbetalning av de avgifter som erlagts enligt 1987 års ordning. Denna preskriptionstid löpte ut vid midnatt den 31 december 2002. Eftersom den aktuella fordran mot belgiska staten ingavs den 2 april 2007 har Q-Beefs fordran mot belgiska staten preskriberats enligt belgisk rätt. Enligt den hänskjutande domstolen, och i motsats till vad Q-Beef gjort gällande, hade domen i det ovannämnda målet van Calster m.fl. endast deklarativ verkan enligt nationell rätt och kunde därför inte användas som den tidpunkt från vilken preskriptionstiden ska börja löpa.

24 Rechtbank van eerste aanleg te Brussel beslutade mot denna bakgrund att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till domstolen:

”1) Utgör gemenskapsrätten hinder för att nationell domstol tillämpar den femåriga

preskriptionstid som i den nationella rättsordningen föreskrivs för fordringar mot staten på fordringar avseende återbetalning av avgifter som har betalats till en medlemsstat till följd av ett blandat system av stöd och avgifter, som inte enbart till viss del har visat sig vara rättsstridigt, utan även till viss del har visat sig vara oförenligt med gemenskapsrätten, och dessa avgifter har betalats före ikraftträdandet av ett nytt system av stöd och obligatoriska avgifter som ersätter det första systemet, och som i kommissionens slutgiltiga beslut förklarats vara förenligt med gemenskapsrätten, men inte till den del dessa avgifter med retroaktiv verkan tas ut för en period som föregår dagen för detta beslut?

2) Utgör gemenskapsrätten hinder för att en medlemsstat, i sitt försvar mot en talan som en enskild har väckt mot den medlemsstaten för att göra gällande rättigheter som den enskilde tilldelas genom [EG]-fördraget, framgångsrikt åberopar nationella preskriptionstider som jämfört med de allmänna reglerna i den nationella rättsordningen är särskilt förmånliga för den medlemsstaten, i ett sådant fall som det som den nationella domstolen har redogjort för, där dessa särskilt förmånliga nationella preskriptionstider gör det omöjligt att erhålla återbetalning av avgifter som har erlagts till medlemsstaten enligt ett blandat system med stöd och avgifter som har visat sig vara inte enbart till viss del rättsstridigt utan även till viss del oförenligt med gemenskapsrätten, trots att domstolen inte fastställde oförenligheten med gemenskapsrätten förrän dessa särskilt förmånliga nationella preskriptionstider hade löpt ut, även om de rättsstridiga förhållandena existerade tidigare?”

Mål C?96/10

25 Frans Bosschaert är jordbrukare. Mellan åren 1989 och 1996 betalade han de avgifter till Goossensföretagen som skulle erläggas till fonden för de djur som slaktats för hans räkning. Han betalade avgifter till Vleesgroothandel Georges Goossens en Zonen NV som i sin tur överförde dessa till Slachthuizen Goossens NV, som betalade in dem till fonden. Frans Bosschaert har begärt att avgifterna ska återbetalas med totalt 38 842,46 euro på grund av att avgifterna ålades rättsstridigt, eftersom lagstiftningen på området stred mot unionsrätten.

26 Till följd av domen i det ovannämnda målet van Calster m.fl. väckte Frans Bosschaert den 31 juli 2007 talan vid rechtbank van eerste aanleg te Brussel mot i första hand belgiska staten för att återfå de avgifter som han betalat felaktigt, och i andra hand mot Goossensföretagen för det fall hans direkta talan mot belgiska staten inte skulle tas upp till sakprövning.

27 I inlagor som gavs in i ovannämnda förfarande den 21 november 2007, framställde Goossensföretagen två yrkanden under rättegången mot belgiska staten. Dessa avsåg dels ett garantiåtagande för det fall Goossensföretagen skulle förpliktas att återbetala de avgifter som tagits ut från Frans Bosschaert, dels ett yrkande om återbetalning av de avgifter som Goossensföretagen hade betalat in till fonden.

28 Den hänskjutande domstolen angav, i likhet med i mål C?89/10, att Frans Bosschaerts och Goossensföretagens talan om återbetalning mot belgiska staten var preskriberad enligt nationell rätt. Den hänskjutande domstolen fann, i motsats till vad Frans Bosschaert och Goossensföretagen gjorde gällande, att domen i det ovannämnda målet van Calster m.fl. endast hade deklarativ verkan. Den utgjorde nämligen inte grund för att betalningarna varit felaktiga, eftersom den begränsades till konstaterandet att avgifterna var lagstridiga på grund av att de ålades retroaktivt.

29 På grund av att Frans Bosschaerts talan mot Goossensföretagen anses utgöra ”enskild talan”, preskriberas den efter tio år. Denna frist infördes för tvister mellan enskilda genom lag av den 10 juni 1998 om ändring av civillagen. Fristen började därför löpa först den 27 juli 1998, när denna lag trädde i kraft. Preskription hade därför inte inträtt när talan väcktes den 31 juli 2007. De

yrkanden om garantiåtagande mot belgiska staten som Goossensföretagen framställde den 21 november 2007 är därför inte heller preskriberade, eftersom de framställdes med anledning av den talan Frans Bosschaert väckte i juli 2007.

30 Rechtbank van eerste aanleg te Brussel beslutade mot denna bakgrund att vilandeförklara målet och att ställa tre tolkningsfrågor till domstolen. Den första och den tredje frågan har samma lydelse som den första respektive andra frågan i mål C-89/10, vilka angetts ovan i punkt 24. Den andra frågan har följande lydelse:

”Utgör gemenskapsrätten ett hinder för att en medlemsstat – när den tar ut avgifter av en enskild som i sin tur är förpliktad att övervältra avgifterna på andra enskilda med vilka han bedriver handelsverksamhet i en sektor för vilken medlemsstaten har inrättat ett blandat system av stöd och avgifter, men detta system senare inte enbart till viss del har visat sig vara rättsstridigt utan även till viss del har visat sig vara oförenligt med gemenskapsrätten – till följd av nationella bestämmelser låter den enskildes krav på återbetalning av de belopp som i strid med gemenskapsrätten har betalats till medlemsstaten omfattas av en kortare preskriptionstid, än preskriptionstiden för en fordran på samma belopp mot en enskild mellanhand, varvid denna mellanhand kan hamna i en situation där fordran mot honom inte har preskriberats, medan hans fordran mot staten har preskriberats, och andra aktörer på så sätt kan rikta anspråk mot denna mellanhand och denne eventuellt blir tvungen att rikta återgångskrav mot staten, medan de belopp som denne själv betalade direkt till medlemsstaten inte kan återkrävas från denna medlemsstat?”

31 Domstolens ordförande beslutade den 6 april 2010 att förena målen C-89/10 och C-96/10 vad gäller det skriftliga och muntliga förfarandet samt domen.

Prövning av tolkningsfrågorna

Inledande synpunkt

32 Enligt fast rättspraxis ankommer det, i avsaknad av unionsbestämmelser på området, på varje medlemsstat att i sin rättsordning ange vilka domstolar som är behöriga och fastställa de processuella regler som gäller för talan som syftar till att säkerställa skyddet av de rättigheter för enskilda som följer av unionsrätten. Dessa regler får emellertid varken vara mindre förmånliga än de som avser liknande talan som grundas på nationell rätt (likvärdighetsprincipen) eller medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva rättigheter som följer av unionsrätten (effektivitetsprincipen) (se, bland annat, dom av den 19 maj 2011 i mål C-452/09, *Iaia m.fl.*, REU 2011, s. I-0000, punkt 16 och där angiven rättspraxis).

Den första frågan i målen C-89/10 och C-96/10

33 Den nationella domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida unionsrätten, i en sådan situation som den som är för handen i det mål som den har att avgöra, utgör hinder för att en femårig preskriptionstid, som föreskrivs i den nationella rättsordningen för fordringar mot staten, tillämpas på fordringar avseende återbetalning av avgifter som, i strid med unionsrätten, har betalats till följd av ett ”blandat system av stöd och avgifter”.

34 I avsaknad av harmoniserade bestämmelser om återbetalning av avgifter som åläggs i strid med unionslagstiftningen har medlemsstaterna rätt att tillämpa de processuella regler som föreskrivs i den nationella rättsordningen, bland annat i fråga om utgångna frister. Det fordras emellertid att likvärdighetsprincipen och effektivitetsprincipen iakttas.

35 I förevarande mål framgår att likvärdighetsprincipen inte har åsidosatts, eftersom den femåriga preskriptionstiden tillämpas på samtliga fordringar mot belgiska staten och är tillämplig

oberoende av huruvida dessa fordringar uppkommit på grund av att den nationella lagstiftningen eller unionsrätten åsidosatts. Det ankommer emellertid på den hänskjutande domstolen att kontrollera detta.

36 Vad gäller effektivitetsprincipen har domstolen bekräftat att det är förenligt med unionsrätten att det av rättssäkerhetshänsyn till skydd för både den enskilde och den berörda myndigheten fastställs rimliga tidsfrister för att väcka talan. Sådana tidsfrister kan nämligen inte medföra att det i praktiken blir omöjligt eller orimligt svårt att utöva de rättigheter som följer av unionsrätten, även om utgången av dessa frister per definition medför att talan helt eller delvis ska avvisas (se domen i det ovannämnda målet *Iaia m.fl.*, punkt 17 och där angiven rättspraxis). Exempelvis har en nationell preskriptionstid på tre år ansetts vara rimlig i detta avseende (se, för ett motsvarande synsätt, dom av den 15 april 2010 i mål C-542/08, *Barth*, REU 2010, s. I-0000, punkt 29).

37 I målen vid den nationella domstolen har det enligt besluten om hänskjutande inte bestritts att preskriptionstiden är fem år. Denna kan, då det inte föreligger några särskilda omständigheter som domstolen fått kännedom om, inte anses strida mot effektivitetsprincipen.

38 Den första frågan i målen C-89/10 och C-96/10 ska således besvaras med att unionsrätten, under sådana förhållanden som i målet vid den nationella domstolen, inte utgör hinder för att en femårig preskriptionstid, som föreskrivs i den nationella rättsordningen för fordringar mot staten, tillämpas på fordringar avseende återbetalning av avgifter som i strid med unionsrätten har betalats till följd av ett "blandat system av stöd och avgifter".

Den andra frågan i mål C-96/10

39 Den nationella domstolen har ställt den andra frågan i mål C-96/10 för att få klarhet i huruvida unionsrätten, i en sådan situation som den som är för handen i det mål som den har att avgöra, utgör hinder för att preskriptionstiden för en enskilds fordringar på återbetalning av avgifter från en annan enskild som trätt in som mellanhand och mottagit avgifterna samt betalat in dem till staten för den förstes räkning, enligt den nationella lagstiftningen är längre än den preskriptionstid för talan om återbetalning av avgifter som är tillämplig om den enskilde betalat in avgifterna direkt till staten.

40 Enligt den hänskjutande domstolen är Frans Bosschaerts och Goossensföretagens talan om återbetalning mot belgiska staten preskriberad på grund av den särskilda femåriga preskriptionstid som föreskrivs för fordringar mot staten. Frans Bosschaerts talan mot Goossensföretagen är emellertid inte preskriberad, eftersom den väcktes inom den tioåriga preskriptionstid som är tillämplig på belopp som betalats felaktigt mellan enskilda.

41 Enligt fast rättspraxis utgör unionsrätten inte hinder för en medlemsstat att mot krav på återbetalning av avgifter som har tagits ut i strid med unionsrätten göra gällande en nationell preskriptionsfrist på tre år som avviker från det allmänna systemet för återkrav av belopp som betalats felaktigt mellan enskilda, för vilka en fördelaktigare tidsfrist gäller, när denna tidsfrist tillämpas på samma sätt på alla krav på återbetalning av avgifterna i fråga, oavsett om kraven grundas på unionsrätten eller på nationell rätt (se dom av den 15 september 1998 i mål C-231/96, *Edis*, REG 1998, s. I-4951, punkt 39, och i mål C-260/96, *Spac*, REG 1998, s. I-4997, punkt 23, samt av den 10 september 2002 i de förenade målen C-216/99 och C-222/99, *Prisco och CASER*, REG 2002, s. I-6761, punkt 70).

42 Preskriptionstidernas funktion är, allmänt sett, dessutom att säkerställa rättssäkerheten, till skydd för både den enskilde och den berörda myndigheten (se, för ett motsvarande synsätt, domen i det ovannämnda målet *Edis*, punkt 35, och av den 28 oktober 2010 i mål C-367/09, *SGS Belgium m.fl.*, REG 2010, s. I-0000, punkt 68). Domstolen har även slagit fast att den

omständigheten att skattemyndighetens preskriptionstid påstås vara fördelaktigare än enskildas preskriptionstid inte i sig innebär att effektivitetsprincipen är åsidosatt (se, för ett motsvarande synsätt, dom av den 8 maj 2008 i de förenade målen C-95/07 och C-96/07, Ecotrade, REG 2008, s. I-3457, punkterna 49–54).

43 Effektivitetsprincipen skulle däremot åsidosättas om den ifrågavarande avgiften inte kunde återbetalas till Goossensföretagen under femårsfristen, eller om Goossensföretagen inte kunde vända sig till staten om Frans Bosschaert, efter utgången av den ovannämnda fristen, skulle väcka talan mot dessa företag om återbetalning av belopp som betalats felaktigt. Härvid skulle endast de företag som utgjorde mellanhand bära bördan av att avgifterna felaktigt betalats in till staten.

44 Enligt den hänskjutande domstolen och i motsats till vad den belgiska regeringen har hävdad i sitt skriftliga yttrande, skulle Goossensföretagen, om de förpliktades att återbetala de avgifter till Frans Bosschaert som denne betalat felaktigt, kunna återkräva beloppet från staten. De skulle emellertid inte kunna väcka talan om återbetalning mot staten, eftersom denna möjlighet preskriberats enligt den särskilda bestämmelsen om femårig preskription. De skulle däremot kunna väcka talan om ett garantiåtagande för en personlig förpliktelse. Enligt den hänskjutande domstolen är den talan om ett garantiåtagande som Goossensföretagen väckte mot belgiska staten den 21 november 2007 inte preskriberad.

45 Den andra frågan i mål C-96/10 ska således besvaras med att unionsrätten, i en sådan situation som den som är för handen i målet vid den nationella domstolen, inte utgör hinder för att preskriptionstiden för en enskilds fordringar på återbetalning av avgifter från en annan enskild som trätt in som mellanhand och felaktigt mottagit avgifterna samt betalat in dem till staten för den förstas räkning, enligt den nationella lagstiftningen är längre än den preskriptionstid för talan om återbetalning av avgifter som är tillämplig om den enskilde betalat in avgifterna direkt till staten, trots att den sistnämnda preskriptionstiden avviker från det allmänna systemet för återkrav av belopp som betalats felaktigt mellan enskilda, eftersom enskilda mellanhänder kan återkräva belopp från staten som eventuellt har betalats in för andra enskildas räkning.

Den andra frågan i mål C-89/10 och den tredje frågan i mål C-96/10

46 Den nationella domstolen har ställt den andra frågan i mål C-89/10 och den tredje frågan i mål C-96/10 för att få klarhet i huruvida, i en sådan situation som den som är för handen i det mål som den har att avgöra, den omständigheten att domstolen, i ett mål om förhandsavgörande, har slagit fast att den ifrågavarande nationella lagstiftningens retroaktiva verkan är oförenlig med unionsrätten inverkar på frågan vid vilken tidpunkt den preskriptionstid för fordringar mot staten som föreskrivs i den nationella rättsordningen ska börja löpa.

47 Såsom generaladvokaten angav i punkt 55 i sitt förslag till avgörande, omfattas frågan vid vilken tidpunkt preskriptionstiden ska börja löpa i princip av den nationella rätten. Enligt fast rättspraxis saknar nämligen den eventuella omständigheten att domstolen slagit fast att unionsrätten har åsidosatts betydelse för vid vilken tidpunkt preskriptionsfristen börjar löpa (se domen i det ovannämnda målet laia m.fl., punkt 22 och där angiven rättspraxis).

48 I motsats till vad sökandena vid den nationella domstolen har gjort gällande och enligt fast rättspraxis, är en dom i ett mål om förhandsavgörande inte av konstitutiv karaktär utan enbart av deklarativ karaktär, vilket medför att domens rättsverkningar i princip gäller från det datum då den tolkade regeln trädde i kraft (se dom av den 12 februari 2008 i mål C-2/06, Kempter, REG 2008, s. I-411, punkt 35 och där angiven rättspraxis).

49 Vad avser den tidpunkt då preskriptionsfristen börjar löpa, är det riktigt att domstolen har funnit att innan direktivet har blivit korrekt införlivat kan den medlemsstat som underlåter att göra

detta inte gentemot en enskild, som mot staten i fråga har väckt talan i syfte att tillvarata de rättigheter som bestämmelser i direktivet tillerkänner denne, åberopa att dennes talan väckts för sent. Enligt domstolen kan fristen för väckande av talan i nationell rätt därför börja löpa först från den tidpunkten (se dom av den 25 juli 1991 i mål C?208/90, Emmott, REG 1991, s. I?4269, punkt 23; svensk specialutgåva, volym 11, s. 393).

50 Enligt fast rättspraxis som är nyare än domen i det ovannämnda målet Emmott har domstolen emellertid godtagit att den medlemsstat som underlåtit att uppfylla sina skyldigheter kan göra preskriptionsinvändning även när direktivet i fråga inte har införlivats på ett korrekt sätt när talan väcks, och konstaterat att den lösning som valdes i domen i det ovannämnda målet Emmott motiverades av omständigheter som var utmärkande för det målet och under vilka preskriptionen medförde att käranden i målet vid den nationella domstolen helt berövades möjligheten att göra gällande sin rätt med stöd av ett direktiv (se domen i det ovannämnda målet Iaia m.fl., punkt 19 och där angiven rättspraxis).

51 Domstolen har angett att unionsrätten inte utgör hinder för att en nationell myndighet åberopar att en rimlig preskriptionsfrist löpt ut, förutom när de nationella myndigheternas handlande tillsammans med den omständigheten att en preskriptionsfrist föreligger medför att den enskilde saknar möjligheter att göra sina rättigheter gällande vid de nationella domstolarna (se, för ett motsvarande synsätt, domen i det ovannämnda målet Barth, punkt 33, och domen i det ovannämnda målet Iaia m.fl., punkt 21).

52 Enligt den hänskjutande domstolen började preskriptionstiden i målen vid den domstolen att löpa den 1 januari 1998 och löpte ut den 31 december 2002. Domen i det ovannämnda målet van Calster m.fl. avkunnades emellertid den 21 oktober 2003, det vill säga lång tid efter det att den särskilda femåriga preskriptionstiden hade löpt ut. Den omständigheten att den ovannämnda fristen började löpa den 1 januari 1998 medförde emellertid inte att de berörda saknade möjligheter att göra sina rättigheter enligt unionsrätten gällande vid de nationella domstolarna. Detta framgår av de mål som väcktes vid de belgiska domstolarna i det ovannämnda målet van Calster m.fl.

53 Den andra frågan i mål C-89/10 och den tredje frågan i mål C-96/10 ska således besvaras med att i en sådan situation som den som är för handen i målet vid den nationella domstolen inverkar den omständigheten att domstolen, i ett mål om förhandsavgörande, har slagit fast att den ifrågavarande nationella lagstiftningens retroaktiva verkan är oförenlig med unionsrätten inte på frågan vid vilken tidpunkt den preskriptionstid för fordringar mot staten som föreskrivs i den nationella rättsordningen ska börja löpa.

Rättegångskostnader

54 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (fjärde avdelningen) följande:

1) **Unionsrätten utgör, under sådana förhållanden som i målet vid den nationella domstolen, inte hinder för att en femårig preskriptionstid, som föreskrivs i den nationella rättsordningen för fordringar mot staten, tillämpas på fordringar avseende återbetalning av avgifter som i strid med unionsrätten har betalats till följd av ett "blandat system av stöd och avgifter".**

2) Unionsrätten utgör, i en sådan situation som den som är för handen i målet vid den nationella domstolen, inte hinder för att preskriptionstiden för en enskilds fordringar på återbetalning av avgifter från en annan enskild som trätt in som mellanhand och felaktigt mottagit avgifterna samt betalat in dem till staten för den förstas räkning, enligt den nationella lagstiftningen är längre än den preskriptionstid för talan om återbetalning av avgifter som är tillämplig om den enskilde betalat in avgifterna direkt till staten, trots att den sistnämnda preskriptionstiden avviker från det allmänna systemet för återkrav av belopp som betalats felaktigt mellan enskilda, eftersom enskilda mellanhänder kan återkräva belopp från staten som eventuellt har betalats in för andra enskildas räkning.

3) I en sådan situation som den som är för handen i målet vid den nationella domstolen inverkar den omständigheten att domstolen, i ett mål om förhandsavgörande, har slagit fast att den ifrågavarande nationella lagstiftningens retroaktiva verkan är oförenlig med unionsrätten inte på frågan vid vilken tidpunkt den preskriptionstid för fordringar mot staten som föreskrivs i den nationella rättsordningen ska börja löpa.

Underskrifter

* Rättegångsspråk: nederländska.